

Päiväys
1.4.2021Dnro
LPR/27/12.03.03.07/2021Taipalsaaren kunta
Kellomäentie 1
54920 TAIPALSAARI

Viite: lausuntopyyntö 22.2.2021

**KATTELUSSAARI-JÄNKÄSALO OSAYLEISKAAVAN AJANTASAISTAMINEN JA
LAAJENNUS, LUONNOS**

Taipalsaaren kunta on pyytänyt Etelä-Karjalan alueellisen vastuuseen lausuntoa Kattelussaari-Jänkäsalon osayleiskaavan ajantasaistamisen ja laajennuksen kaavaluonnosaineistosta. Museo on osallinen asiassa arkeologisen kulttuuriperinnön ja rakennetun kulttuuriympäristön suojelun osalta. Museo on aiemmin lausunut kaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta (päiväys 4.8.2020 / Dnro LPR/804/12.03.03.07/2020).

Kattelussaari-Jänkäsalon voimassa oleva osayleiskaava on hyväksytty 11.9.2015. Nyt valmisteltavassa ajantasaistamisessa suunnittelun tavoitteita ovat: myönnettyjen poikkeuslupien huomioiminen, virheiden korjaaminen, rakennuspaikkojen laajennukset ja siirrot, rakennuspaikkojen käyttötarkoitusten muutokset loma-asumisesta vakituiseen asumiseen, sekä kaavamerkintöjen ja määräysten päivittäminen. Kaavaselostuksen mukaan kaavamerkintöihin tulee sellaisia muutoksia, jotka vaikuttavat suurimpaan osaan rakennuspaikoista. Koko nykyinen kaava on muutosaluetta, poikkeuksena Päiviön yleiskaavan muutosalue vuodelta 2017 ja varsinainen Kutilan kanava, jotka eivät ole mukana kaava-alueessa. Kaavan laajennuksen osalta kaava-alue ulotetaan Kutilan kanavan eteläpuolen tilalla aiempaa etelämmäs.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa todetaan, että voimassa olevan yleiskaavan kaavatyon aikana laaditut selvitykset ovat käyttökelpoisia ja uusia selvityksiä ei ole tarpeen laatia, mutta täydennys selvityksiä tullaan tekemään, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Kaavaselostuksessa todetaan, että erillisiä ympäristöinventointeja tehdään keväällä – kesällä 2021, jos esimerkiksi rakennuspaikkojen siirrossa ne tulevat aiheelliseksi. Muuten tukeudutaan olemassa oleviin lähinnä edellisen kaavakierroksen selvityksiin.

Hyvinvointi- ja sivistyspalvelut | Museotoimi

PL 239, 53101 Lappeenranta | Kristiinankatu 9 | puh. 05 6161

museot@lappeenranta.fi | www.lappeenranta.fi

Jäljempänä museo käy läpi suunnittelualueen asutus- ja maankäyttöhistoriaa, arvioi kulttuuriympäristöselvitysten kattavuuden ja muinaisjäännöskohteiden edustavuuden, tarkastaa kaavamerkinnot, sekä esittää näiden perusteella lausunnon.

Kattelussaari-Jänkäsalon asutus- ja maankäyttöhistoria

Lappeen kihlakunnan historian laatinut Aulikki Ylönen (1976: 88) on arvellut, että nimi Kattelus juontuisi esikristilliseltä ajalta. Saulo Kepsu (2018: 188-189, teoksessa *Rajamaa - Etelä-Karjalan historia*) puolestaan ei ole lukenut Kattelusta esihistorialliseen nimistöön. Varmoja rautakautisia löytöjä suunnittelualueelta on vain Sikosalosta, josta 1800-luvulla lopulla löytyi kaksi rannerengasta (tarkemmin alla). Varmaa myös on, että Kattelussaaren kylä tunnetaan jo ensimmäisistä Taipalsaarta käsittelevistä kirjoitetuista lähteistä 1500-luvun puolivälistä (Ylönen 1976: 105), joten on todennäköistä, että saarella on ollut pysyvää asutusta viimeistään keskiajalla.

Vuoden 1546 veroluettelon mukaan tuolloiseen Katteluksen kylään kuului 16 veronmaksukykyistä taloa ja 12 vuotta myöhemmin, vuonna 1558 yhdeksän taloa (koko Taipaleen neljänneskunnassa vastaavat taloluvut olivat 305 ja 234, Ylönen 1976: 135). Talojen sijainti tai syy veronmaksukyisten talojen vähenemiseen ei käy selville Ylönen aineistosta, mutta koska vastaavaa taloluvun vähenemistä tapahtui samaan aikaan myös monissa muissa Taipalsaaren kylissä, syyt ovat oletettavasti koskettaneet laajoja alueita. Varmasti tuhoutuneista taloista Haggren (2018: 246 teoksessa *Rajamaa - Etelä-Karjalan historia*) mainitsee talvella 1556 sotatoimissa Kattelussaaren kylästä poltetun talon.

Taloluvun perusteella nopean noususuhdanteen jälkeen talomäärä romahti jälleen Taipaleen pitäjässä pelkästään 1580-luvulla yli 500 talosta hieman päälle 300 taloon, josta lukumäärä taas nousi 1600-luvun alkuun mennessä n. 400 taloon (Antti Räihä 2020: 86, teoksessa *Taipalsaaren historia*). Vuosisadan loppuun ajoittunut 25-vuotinen sota kerrannaisvaikutuksineen vaikutti voimakkaasti ympäri Karjalaa, ja ryöstelyn ja hävityksen lisäksi esimerkiksi vouti Krister Posan aikalaiskertomuksen mukaan verot ja köyhyys ajoivat talonpoikia siirtymään Venäjälle.

Sukujen vaihtuvuus tiloilla oli suurta, mikä kertonee tilojen todellisesta ajoittaisesta hylkäämisestä ja autioitumisesta, ei pelkästä veronmaksukyvyttömyydestä. Esimerkiksi Räihän (2020: 90) mukaan 1570-luvun lopussa Katteluksen kylässä oli kuusi Kattelus-nimistä isäntää, mutta vuonna 1593 enää Pekka Kattelus. Ylönen (1976: 81) mukaan Kattelussaarelle nimensä antanut suku esiintyy lähteissä 1700-luvun alkuun asti. Vanhimmissa kartoissa sukunimeä ei enää saaresta tavata (alla).

Vanhin museon käytettävissä oleva Taipalsaaren asutusta kuvaava kartta on vuodelta 1746 (Kansallisarkiston digitaaliarkistossa: VKKA, VII 45a:1 la.* 330). Asutuskuvan osalta suunnittelualueen saariin on kuvattu asutusta vain Kattelussaareen, johon on kuvattu kolme varmaa asuinpaikkaa: kaksi taloa ja lisäksi torppa saaren lounaisosaan, nykyiseen Laitniemeen. Kattelussaaren taloja ei ole nimetty, mutta ne vastaavat sijaintinsa perusteella kahta vuosikymmentä myöhemmin kuvattuja taloja Mattila ja Retula /Ketv(e)la. Kartassa huomio kiinnittyy myös vuoden 1971 peruskarttaa vastaavan Rainiolahden tilan kohdalle, jossa on talonpaikkaa muistuttava pyöreä merkintä, mutta kartta ei ole tältä osin täysin yksiselitteinen merkinnän mennessä osin rantaviivan kanssa päällekkäin. On myös hyvä huomata, että 1700-luvulla Kattelussaaren kylään kuului myös Kilpiänsaari (nyk. Lappeenrantaa), johon on merkitty yksi talo vuoden 1746 karttaan. Näin Kattelussaaren kylässä on siis ollut vuonna 1746 neljä tai viisi taloa riippuen miten varmana pidämme Rainiolahden merkintää. Lisäksi kartassa on kuvattu suunnittelualueella Vehkataipaleen puolelle Rautian kylän Raution talo ja mantereelle Kutilan kylän Kutilan talo, jotka molemmat ovat säilyneet nykypäivään samannimisinä.

Muutamaa vuosikymmentä nuoremmissa, vuoden 1768/1771 Taipalsaarta kuvaavassa geografisessa kartassa (VKKA, V 13 :1 la.* 220) yleinen asutuskuva suunnittelualueella on edelleen vastaava ja keskittyy Kutilan ja Raution ohella vain Kattelussaareen. Muutoksena aiempaan Kattelussaaren Uittoonniemeen on kuvattu Knutilan talo, mutta Rainiolahdessa ei ole taloa. Päiväämättömässä, 1700-luvun Taipalsaaren geografisen kartan ruotsinkielisen konseptissa on vastaava informaatio (VKKA, V 13a1 la. 221). Vastaava informaatio on myös vuosien 1767/68/69/76 Lappeen, Taipalsaaren ja Lemminkimetsiä kuvaavassa venäläisessä kartassa (VKKA, IX 17b:1 la.* 411).

Päiväämättömään, oletettavasti 1700-luvulta peräisin olevaan, varsin suurpiirteiseen venäläiseen karttaan Kattelussaareen on kuvattu viisi talonpaikkaa (VKKA, VII 19 :1 la.* 304). Huolimatta kartan suurpiirteisyydestä, sen informaatioarvoa nostaa, että kaikki Kattelussaaren talonpaikat on nimetty. Paikat vastaavat yo. Laitniemen torppaa sekä yo. Mattilaa ja Retula/Ketvelettä, joskin Mattila on kartassa nimellä Katila (mahdollisesti Mattilan ja Katteluksen sekamuoto?) ja Retula/Ketvele on kartassa nimellä Knutila, mutta yo. karttojen Knutilaa tai Rainiolahtea ei ole kuvattu. Lisäksi saaren luoteisosaan on aiemmista kartoista poiketen kuvattu talo (Saunsa / Siunsa tms), joka topografian perusteella vastanee sijainniltaan joko nuorempien peruskarttojen Hepolahden tilaa tai luultavammin Savivalkaman perukkaa. Savivalkama lähellä on mäellä

laserkeilausaineistossa havaittavissa mahdollisia kiviaitoja (ETRS-TM35FIN P=6781632 I=570423). Samainen mäki on vielä 1983 peruskartassa peltoa. Samoin saaren itäosaan on kuvattu talo Ketvele, joka sijaitsee kartan topografian perusteella Päihäniemen Ruskeinsuon läheisyydessä. Laserkeilausaineistossa Ruskeinsuon alueella ei kuitenkaan ole havaittavissa mitään aiempaa asutukseen viittaavia merkkejä, joten merkintä on oletettavasti virheellinen.

Steinheilin vuoden 1805 kartastoon Kattelussaareen on kuvattu vain kolme 1760/1770-lukujen karttojen aiempaa, varmaa talonpaikkaa (nimillä Ketvele ja Knutila), mutta ei Laitniemeen kuvattua torppaa. Nuorempaan pitäjänkartastoon Laitniemen torppa on jälleen kuvattu, samoin aiemmat 1760/70-lukujen kartoissa kuvatut kolme taloa (pitäjänkartastossa nimillä Knutila (nyk. Riihimäki), Mattila (nyk. Hulkkonen) ja Ketvele.

Suunnittelualueen muiden, suurimpien saarien osalta Suuresta ja Pienestä Jänkäsalosta ei tunneta asutusta 1500-, 1600- tai 1700-luvuilta. Saarien nimetkin kertovat asuttamattomista saarista. Ylösen (1976) mukaan Jänkasalo kuului 1500-luvulla kruunun yleismaihin ja saarta oli vanhastaan käytetty kruunun hevosten laidunmaana ja eräiden kylien yhteisalueena, jota käytettiin kaskeamiseen. Jänkäsalon nykyinen asutus on alkanut 1800-luvulla, oletettavasti isojaon myötä, jolloin saaren maat on jaettu usean kylän kesken kuten mm pitäjänkartastosta nähdään. Steinheilin vuoden 1805 kartastoon saareen ei ole kuvattu asutusta. Pitäjänkartastossa saareen on kuvattu viisi torpan-/tilanpaikkaa, mutta Pieni Jänkäsalon on edelleen asumaton.

Nimistön perusteella Jänkäsalon kanssa samanlaista käyttöhistoriaa heijastelevat mm läheiset Lamposaari, Paimensaari ja Naurissaari, jotka kaikki tunnetaan samannimisinä jo vuoden 1768/71 kartassa. Sikosalon saaresta on myös vastaavaa tietoa. Vuodelta 1555 on tieto, että saari oli vouti Niilo Posan käytössä, ja aiemmin, vuonna 1540 hänen veljensä Sipi Posa oli maksanut veroa yleismaasta, joka lienee ollut samaisessa Sikosalossa (Ylönen 1976: 228).

Sikosalon tunnettu historiallinen asutus on nuorempaa perua. Saaren pohjoisosassa oli tila/torppa 1800-luvun lopulla, mutta pitäjänkartastossa saari on kuvattu asumattomana. Vuoden 1948 Lappeenrantaa kuvaavassa topografisessa kartassa (mk 1:100000) alueelle on kuvattu avoimia peltoja. Sikosalon historia on kuitenkin huomattavasti moniulotteisempi, sillä saaresta löytyi 1870- ja 1890-luvuilla kaksi viikinkiaikaista rannerengasta silloisesta pihapiiristä. Tämä viittaa kiinteään muinaisjäänökseen ja voi indikoida sitä, että paikalla on ollut asutusta rautakauden lopussa (Laakso 2018: 176, teoksessa *Rajamaa - Etelä-Karjalan historia*).

Vanhimmissa kylärajoista, kuten 1500-luvun Katteluksen suurkylään veroluetteloissa luetusta alueesta, ei ole tarkkaa tietoa. Varmaa karttatietoa kylästä on 1700-luvulta. 1760/1770-lukujen em. karttojen osalta on huomionarvoista, että Suuren Jänkäsalon nykykartan Nikistinniemi kuuluu Kyläniemeen. Tilanne on siis ollut nykyistä vastaava jo ennen isojakoa, joskaan 1700-luvun rajankulku ei täysin vastaa nykyistä, sillä vuosien 1767/68/69/76 ja 1768/1771 karttoihin on kuvattu useita rajalinjan käännöksiä rajapyykkeineen (7 kpl) ja rajankulku näyttää muuttuneen nykyistä vastaavaksi vasta pitäjänkartaston laatimiseen mennessä isojaossa 1830-luvulla. Jänkäsalon Nikistinniemen kuuluminen Kyläniemeen saattaa olla kuitenkin huomattavasti 1700-lukua vanhempaa perua, sillä Lappeen ja Jääsken kihlakuntien sekä Savon rajaa käsittelevässä asiakirjassa vuodelta 1545 kihlakuntien rajan mainitaan kulkevan Jänkäsalon kautta Sarviniemeen (Ylönen 1976: 151). Ylönen on selittänyt asian siten, että maantieteellisistä syistä johtuen Kyläniemi olisi kuulunut alkuaan Ruokolahteen eli Jääsken puolelle. Vastaava vuosien 1767/68/69/76 ja 1768/1771 karttoihin kuvattu kyläraja kulkee myös Pieni-Riehiön ja Kangas-Teljon kautta, ja samoin kuin edellä, nykyisen rajalinjan kulku ei täysin vastaa 1700-luvun rajankulkua.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Vuonna 2012 tehdyn rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin täydentämisraportissa (tekijä: Tmi Lauri Putkonen, FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy) esille nostetut suojelluisia arvoja sisältävät kohteet säilyttävät tässä kaavaluonnoksessa entiset suojelumerkinnot, jotka ovat linjassa täydennysinventoinnissa määriteltujen arvotusten kanssa.

Lisäksi, kuten kaavaselostuksessa mainitaan, Etelä-Karjalan museon edustaja on käynyt maanomistajan pyynnöstä tarkastamassa Suuressa Jänkäsälössä sijaitsevan tilan Suomela 831-409-1-687 rakennussuojelluuden tilanteen. Suojelumerkintää voidaan keventää niin, että ainoastaan päärakennukselle jää /s merkintä.

Kattelussaaren keskeisille alueille Päihänniementien varteen ja Rehulan kylälle Suur-Saimaantien ja Mantereentien koillispuolelle on kaavakarttaan merkitty melko laajat AT- eli kyläalueet, joille saa rakentaa pysyvää asutusta, maatalojen talouskeskuksia, asumista häiritsemätöntä työpaikkatoimintaa, yksityisiä ja julkisia palveluja sekä loma-asuntoja. Kaavaselostuksen mukaan AT-alueita on yhteensä noin 57 ha ja se mahdollistaisi noin 110 ympärivuotisen ja lomarakennuspaikan toteuttamisen. AT-alueet sijoittuvat pääosin metsän reunoihin, mutta paikoin siihen kuuluu pieniä peltoalueita olemassa olevien pihapiirien läheisyydessä. Nämä pienipiirteiset avoimet alueet ovat saariston viljelysmaisemalle tyypillisiä ja ilmentävät erityisesti Kattelussaarella pitkää, viimeistään 1500-luvulta

juontuvaa keskeytyksetöntä maankäyttö- ja viljelyshistoriaa ja niiden merkitys saaren maisemakuvassa on keskeinen. Em. alueet tulisi pyrkiä säilyttämään ensisijaisesti avoimina ja rakentamattomina, jotta kulttuurimaiseman muutos olisi maltillista. Vuoden 1971 peruskarttaa tarkastelemalla voi huomata, että yli puolet vanhoista kaava-alueen pelloista kasvaa tänä päivänä metsää. Näin ollen museo suosittelee, että jäljellä olevan avoimen kulttuurimaiseman säilymistä edistetään määrätietoisesti vanhojen kylätonttien läheisyydessä kaavoituksella, rakennusjärjestyksellä ja rakennuslupia myönnettäessä, vaikka alue ei ole saanut valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaan kulttuurimaiseman statusta.

Arkeologinen kulttuuriperintö

Suunnittelualueen arkeologisten selvitysten kattavuus

Timo Miettinen (1975) toteutti Taipalsaaren muinaisjäännösten perusinventoinnin vuonna 1975. Tällöin suunnittelualueelta Kattelussaaresta löytyi uutena kohteena kivikautinen asuinpaikka Taipalsaari Ketvele. Timo Jussila suoritti inventointia Saimaalla vuonna 1992. Tällöin suunnittelualueelta löytyi kivikautinen asuinpaikka Taipalsaari Syrjälä 2. Tuija Kirkinen (1992: 23-24) inventoi Taipalsaaren rautakauden kohteita 1992. Suunnittelualueen osalta Kirkinen yhdisti Sikosalon löydöt entiseen Knuutilan tilakeskukseen Kattelussaarella.

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy / Kirsi Luoto (2012) toteutti Kattelussaari-Jänkäsalon arkeologisen inventoinnin vuonna 2015 vahvistettua kaavaa varten. Pääosa suunnittelualueen arkeologisista kohteista perustuu Luodon inventointiin.

Saimaan kosteikkoarkeologisia kohteita tutkiessaan Satu Koivisto (2015:3) kävi läpi mm. Kattelussaaren Jänniemen ja Päihäniemen etelärantoja. Lisäksi Koiviston (2015: 25) mukaan Ketveleenlammelta oli saatu yleisöhavainto vedenalaisista kalastusrakenteiden jäännöksestä, liistekatiskasta, jota ei tarkastusajankohtana kuitenkaan ollut mahdollista havaita veden tummuuden takia.

Timo Jussila (2020) inventoi Kutilan kanavaan kuuluvan alueen 2020.

Lisäksi suunnittelualueella on tehty pienempiä tarkastuksia viimeisen 10 vuoden aikana. Ville Laakso tarkasti vuonna 2020 Sikosalon rautakautisten enkolpiorannerenkaiden ongelmallisen löytöpaikan ja totesi sen sijaitsevan Sikosalossa. Esa Hertell puolestaan totesi Kujansuun ja Pilkkahiekan asuinpaikat aiempaa laajemmiksi vuonna 2020.

Arkeologisen kulttuuriperinnön osalta voimassa olevan kaavan (2015) selvitys perustuu Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luodon vuonna 2012 tekemään arkeologiseen inventointiin. Museon tietojen mukaan suunnittelualueella ei ole toteutettu muuta kaavainventointia. Inventointiraportin mukaan: *”Inventoinnissa tarkastettiin kaavoituksesta vastaavan suunnittelijan osoittamat alueet (yhteensä 17 kpl), joille kohdistuu kaavassa rakennuspaikkojen siirtoja ja laajennuksia sekä ennestään tunnetut kiinteät muinaisjäännökset. Näiden lisäksi tarkastettiin muutamia muinaisjäännösten kannalta potentiaalisia maastonkohtia sekä Salpalinjan varustuksia käsittäneitä alueita.”* Selvityksessä on karttaotteilla kuvattu läpikäydyt alueet. Museon tietojen mukaan pääosaa suunnittelualueen rakennuspaikoista ei ole koskaan selvitetty arkeologisen kulttuuriperinnön osalta.

Muinaisjäännöskannan edustavuuden arviointi

Kivi- ja varhaismetallikausi

Suunnittelualueelta tunnetaan yhteensä kuusi kivi- ja/tai varhaismetallikautista asuin-/löytöpaikkaa. Määrä on pieni suunnittelualueen laajuuden huomioiden. Lisäksi merkittävä osa suunnittelualueesta on saaristoa, jonka tunnettu kivi- ja varhaismetallikautinen muinaisjäännöskanta on silmiinpistävän vähäistä. Saimaan saaristossa on yleisesti asuttu kivikaudelta alkaen ja pienissäkin saarissa on aikakauden asuinpaikkoja, ja mm. kivikautisten kuoppatalojen pohjia, kuten nähdään esimerkiksi saarista Lappeenrannan puolelta rajaa.

Suunnittelualueen saarista kuitenkin vain Kattelussaaresta tunnetaan yksi kivikautinen asuinpaikka (Taipalsaari Ketvele, muinaisjäännösrekisteritunnus 831010011). Lisäksi Suuresta Jänkäsalosta on löytöpaikaksi luokiteltu kvartsilöytöpaikka (Taipalsaari Hiekkaniemi, mjtunnus 1000021899), joka sijaintinsa perusteella on otollinen asuinpaikaksi ja tarkemmassa maastotarkastelussa paljastunee sellaiseksi. Lisäksi suunnittelualueella on mantereen puolella kivi- ja/tai varhaismetallikautiset asuinpaikat Taipalsaari Kujansuu / 831010009, Taipalsaari Syrjälä 1 / 831010010, Taipalsaari Syrjälä 2 / 831010030 ja Taipalsaari Pilkkahiekka / 831000005.

Saimaan muinaisrantojen potentiaaliset alueet kivikautisille asuinpaikoille osuvat samoille korkeuksille suunnittelualueen rantarakennuspaikkojen kanssa. Suunnittelualueen laajuuden ja topografian perusteella on todennäköistä, että suunnittelualueen saarissa on nyt tunnettua useampia kivi- ja varhaismetallikautisia asuinpaikkoja. Laserkeilausaineiston perusteella esimerkiksi Kangas-Teljon saarella on mahdollinen kivikautinen asumuspainanne

koordinaateissa ETRS-TM35FIN P=6784946, I=568712. Samoin laserkeilausaineiston perusteella Pilkkahiekalla voi olla lisää asumuspainanteita maastossa kohteen itäpuolella.

Museo tunnistaa kivikautisten asuinpaikkojen vähäisen määrän vääristymänä. Mikäli asuinpaikkojen esiintymistä suunnittelualueella ei selvitetä, tästä voi seurata muinaismuistolain (295/1963) suojelemien kiinteiden muinaisjäännösten hallitsemattoman tuhoutuminen. Museo pitää tätä nykytilanteessa merkittävänä riskinä.

Rautakausi, keskiaika ja uusi aika

Rautakausi, keskiaika ja uuden ajan alkupuoli ovat suunnittelualueen arkeologisesti pimeitä vuosisatoja. Katteluksen asutus on keskiaikaista alkuperää, mutta keskiaikaisia tai 1500- ja 1600-lukujen muinaisjäännöksiä ei alueelta toistaiseksi tunneta. Myöskään rautakautisten muinaisjäännösten löytyminen alueelta ei olisi yllättävää. Varmoja rautakauden loppuun ajoittuvia löytöjä on toistaiseksi kuitenkin vain Sikosalosta (Sikosalo 1, tunnus 1000039791)

Kirjallisten lähteiden lisäksi arkeofyyttihavainnot puoltavat vanhaa alkua asutukselle. Laji.fi-sivuston mukaan suunnittelualueelta tunnetaan tummatulikukkaa viidestä paikasta: saaristosta Kattelussaaresta kolmesta kohdasta Suurisuon ja Kylälahden historiallisen asutuksen väliseltä ydinalueelta sekä Sikosalon pohjoisosasta rautakautisten rannerenkaiden löytöpaikan läheltä. Lisäksi yksi havainto on mantereelta Kutilan kylästä.

1700-luvun puolivälistä eteenpäin saatavilla olevien karttojen informaatio voidaan tiivistää lyhyesti seuraavasti: samat (suurpiirteisesti) kuvatut talonpaikat näyttävät eri aikatasoissa olevan joko asuttuina tai asumattomia. Poikkeuksena ovat 1760/1770-luvun kartoissa kuvatut Mattila ja Retula/Ketvele, jotka pysyvät yo. kartta-analyysin perusteella asuttuina tarkastelujakson kaikissa vaiheissa nykypäivään asti. Tämä on Kattelussaaren kylän ydinalue ja luultavasti myös sen keskiaikainen syntysija. Kuvatut Mattila, Retula/Ketvele (ja Knutila) on määritetty vuoden 2012 arkeologisessa inventoinnissa muiksi kohteiksi (Kattelussaari Hulkkonen, Kilpiänsaari Ketvele, Kattelussaari Nuutilanmäki). 1700-luvun kartoissa kuvattuja aikatasoja vanhempaa perua on myös saaren länsirannalla Laitniemi sekä mahdollisesti Rainiolahti.

Elinkeinohistorialliset muinaisjäännökset

Asutus- ja elinkeinohistoria heijastuu seudun paikannimissä ja tätä tukeavaa aineistoa on myös em. historiallisissa lähteissä. Toistaiseksi suunnittelualueen ainoat elinkeinohistorialliset muinaisjäännökset

ovat viljelyyn ja kaskeamiseen liittyviä kaski- tai muita viljelyraunioita. Suunnittelualueelta tunnetaan seuraavat tyyppin kohteet:

Ilkonsaaret, tunnus 1000023609
 Jänniemi, tunnus 831010027
 Punainensuo 1, tunnus 1000021581
 Päiviösaari 1, tunnus 1000027162
 Päiviösaari 2, tunnus 1000027164

Näiden lisäksi Saimaan saarissa on yleisesti mm. tervahautoja, mutta näitä ei muinaisjäännösrekisterin mukaan suunnittelualueelta vielä tunneta, vaikka tervaa on alueella todennäköisesti poltettu. Esimerkiksi vuonna 1702 Lappeenrannan markkinoille saapui Taipalsaarelta 25 tervavenekuntaa, mikä kertonee siitä, että tervanpolttoa harjoitettiin myyntiin useimmissa kylissä. Suunnittelualueelta tervanpolton osalta huomionarvoinen on paikannimistön perusteella Kattelussaaren Tervaniemi, joka puhunee sen puolesta, että alueella on tervahauta/hautoja.

Isjakoa edeltävät kylärajamerkit

Kylien väliset rajalinjat on merkitty 1700-luvulla maastoon, ja on luultavaa, että 1760/70-luvuilla karttoihin kuvatut kylärajojen rajapyykit löytyvät edelleen suunnittelualueelta. Museoviraston historiallisen ajan muinaisjäännöksiä käsittävän ohjeistuksen mukaan: *"Ikivanhat kylien, pitäjien ja maakuntien rajamerkit sekä vanhojen valtakunnan rajojen pyykki ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä, vaikka ne olisivat edelleen voimassa olevalla rajalinjalla ja siinä mielessä edelleen "käytössä".*" Määritelmä ei ole yksiselitteinen, mutta edellä kuvattuja rajalinjoja osoittavia, isjakoa vanhempien rajamerkkien jäännöksiä Suuressa Jänkäsalossa sekä mahdollisesti Pieni Riehiössä ja Kangas-Teljossa on syytä pitää muinaisjäännöksinä.

Muut kulttuuriperintökohteet

Nuoremista kulttuuriperintökohteista alueen saaristosta on kattavasti dokumentoitu toisen maailmansodan aikaiset Salpalinjaan liittyvät puolustusvarustukset, jotka on listattu Luodon (2012) raportissa.

Arkeologisen kulttuuriperinnön merkinnät kaavakartassa

Kaavakartassa seuraavilla muinaisjäännöskohteilla on päivitystarve:

- Taipalsaari Pilkkahiekka, puuttuu kaavakartasta.
- Taipalsaari Kujansuu, aluerajaus laajentunut.
- Taipalsaari Syrjälä 2, aluerajaus puuttuu / ei näkyvissä.

-Päiviösaaren sm-kohteet (Päiviösaari 1 ja 2) esitetty poikkeuksellisesti sinisellä.

Muista kulttuuriperintökohteista Salpalinjan puolustusvarustuksista vain osa on esitetty kaavakartassa.

Lisäksi museo esittää lisättäväksi kaavakarttaan:

-Sikosalo 2 / tunnus 1000039793. Sikosalon pohjoisosassa on hyvin säilyneen 1800-luvun lopun tilakeskuksen arkeologinen jäännös. Paikalta on löytynyt myös kaksi rautakautista rannerengasta. Kohteen lisääminen kulttuuriympäristökohteena parantaa kohteen suojelustatusta.

Museon lausunto

Edellä esitetyn perusteella museo näkee, että kulttuuriympäristöjen suojelun osalta suunnittelualueella on parannettavaa. Em. kaavakartan päivitysten lisäksi museolla on seuraavat huomiot:

Arkeologisen kulttuuriperinnön osalta museon suurin huoli koskee suunnittelualueella sijaitsevia rakennuspaikkoja, joita ei ole koskaan inventoitu. Museo on aiemmin lausunut asiasta osallistumis- ja arviointisuunnitelman yhteydessä ja pitää tilannetta edelleen ongelmallisena muinaisjäännösuojelun näkökulmasta. Museovirasto on kaavoitusta käsittelevässä standardoimisohteessaan (Arkeologinen kulttuuriperintö ja kaavoitus 2020:21) todennut, että arkeologista inventointia on syytä edellyttää mm. alueilla, *joita ei ole koskaan inventoitu ja joilla voidaan olettaa olevan aiemmin tuntemattomia kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita kulttuuriperintökohteita.*

Pääosa suunnittelualueen inventoimattomista rakennuspaikoista sijaitsee samoilla Saimaan muinaisrannoilla kivikautisten asuinpaikkojen kanssa, siis muinaisjäännöstyyppin, jonka lukumäärä suunnittelualueella on poikkeuksellisen pieni. Museo pitää turvallisimpana ratkaisuna, että vuonna 2012 alkanutta selvitystä jatketaan, ja ne rakennuspaikat, joita ei ole aiemmin selvitetty, tarkastetaan nyt käsillä olevan kaavapäivityksen yhteydessä. Minimissään olisi hyvä selvittää rakentamattomat rakennuspaikat.

Museo on huolissaan myös Kattelussaaren potentiaalisista keskiajan ja uuden ajan alun asuinpaikkakerroksista, jotka oletettavasti sijoittuvat historiallisista kartoista tunnettujen talonpaikkojen läheisyyteen. Museoviraston kaavoitusohjeen (2020) mukaan hyvin säilyneet kylätontit, joita ei ole määritetty muinaisjäännöksiä, ovat muita kulttuuriperintökohteita esimerkiksi suojelumerkinnöillä S, /s tai

s. Museo ehdottaa, että alueen vanhoille kylätonteille (Luoto 2012) voitaisiin käyttää esimerkiksi suojelumerkintää /s turvaamaan rakenteita ja maakerroksia. Tämä lisäisi arkeologisten jäännösten säilymismahdollisuuksia ja mahdollistaisi museolle tiedonsaannin tulevien rakennushankkeiden ollessa kyseessä. Museovirasto suosittelee ohjeessaan esimerkiksi kaavamääräystä:

”Muu kulttuuriperintökohde (esim. historiallinen kyläpaikka, sotahistoriallinen kohde): Alueella olevat historialliset -esim. asutus-, elinkeino- ja sotahistorialliset – rakenteet on säilytettävä. Suuremmista kohdetta koskevista suunnitelmista tulee neuvotella Etelä-Karjalan alueellisen vastuumuseon kanssa”.

Samoin myös Taipalsaaren saariston perinteisen, satojen vuosien kuluessa muotoutuneen kulttuurimaiseman säilymistä olisi hyvä edistää määrätietoisesti vanhojen kylätonttien läheisyydessä kaavamerkinnöillä.

Museon näkemyksen mukaan kaavoituksen yhteydessä tehtävien kulttuuriympäristöselvitysten potentiaali on hedelmällisintä hyödyntää kokonaisuudessaan. Tietoisuuden lisääminen Taipalsaaren vuosituhantisesta asutuksesta ja pitkän historian korostaminen kasvattaa kunnan vetovoimaa ja samalla tarjoaa mm. alueen matkailuyrittäjille mahdollisuuksia lisätä seudun merkittävyyttä paikkakunnalla vieraileville ihmisille. Samoin museo näkee, että kunnalla on hyvä mahdollisuus yhdistää kaavaan liittyvät arkeologiset selvitykset vuonna 2021 vietettävään Taipalsaaren 450-vuotisjuhlaan, ja näin luoda kaavaselvityksille merkittävää lisäarvoa kaavatyön ulkopuolella. Sopivalla markkinoinnilla ja esimerkiksi selvitykseen liittyvillä tiedotustilaisuuksilla, kunta kasvattaa kaavaselvityksen avulla kulttuuriperintötietoisuutta ja juhlavuoden näkyvyyttä huomattavasti. Kunnan 450-vuotisjuhlaan yhdistyy luontevasti mahdollisuus nostaa esiin kunnan toteuttamaa pitkäjänteistä työtä arvokkaan kulttuuriperintönsä säilyttämiseksi ja kunnan pitkän historian tunnetuksi tekemiseksi sekä kaavaselvitysten että tuoreen historiateoksen myötä.

Arkeologisia kenttäpalveluita tarjoavien toimijoiden yhteystiedot löytyvät Museoviraston ao. sivustolta. Museon lausunto liitetään tarjouspyynnön oheen ohjaamaan ja nopeuttamaan selvityksen tekoa.

<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinenkulttuuriiperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnontutkimus/arkeologisten-kenttatoiden-tilaaminen>

Kenttätutkimuksen tekijän tulee toimittaa raportti digitaalisena arviointia varten alueellisen vastuumuseon arkeologille. Arvioinnissa

varmistetaan, että selvitys vastaa sille asetettuja tavoitteita. Raportti toimitetaan museon arvioinnin jälkeen Museovirastoon, jossa se tallennetaan sähköiseen asianhallintajärjestelmään ja julkaistaan julkisessa palvelussa: <https://asiat.museovirasto.fi/>

Tutkimusraporttien tiedot tallennetaan myös muinaisjäännösrekisteriin, jonka tietoja voi selata kaikille avoimessa Kulttuuriympäristön palveluikkunassa www.kyppi.fi

Verkossa julkaistava tutkimusraportti ei saa sisältää yksityishenkilöiden henkilötietoja, esim. maanomistajan nimiä tai osoitteita. Nämä tiedot voi toimittaa tarvittaessa erikseen.

ETELÄ-KARJALAN MUSEO

Lausunnon ovat allekirjoittaneet sähköisesti arkeologi Esa Hertell, rakennustutkija Tuija Välimaa ja museotoimenjohtaja Päivi Partanen

Tiedoksi: Kaakkois-Suomen ELY-keskus / kirjaamo, Pertti Perttola, Tuija Mustonen, Suvi Karppinen, Museovirasto / Itä- ja Pohjois-Suomi

Allekirjoitukset:

Allekirjoitus: Vahvistan tämän asiakirjan sisällön oikeelliseksi

Nimi: **Hertell Esa**
ULAPPA\hertelej

2021-04-01 13:03:03 (UTC+03:00)

Sähköisesti allekirjoitettu

Allekirjoitus: Vahvistan tämän asiakirjan sisällön oikeelliseksi

Nimi: **Välimaa Tuija**
ULAPPA\valimatm

2021-04-01 14:04:01 (UTC+03:00)

Sähköisesti allekirjoitettu

Allekirjoitus: Vahvistan tämän asiakirjan sisällön oikeelliseksi

Nimi: **Partanen Päivi Museo**
ULAPPA\partanpm

2021-04-06 10:08:32 (UTC+03:00)

Sähköisesti allekirjoitettu